

Є. О. ВАСИЛЬЄВ

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОНТОГНОСЕОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ У ДЕФІНІЦІЯХ

Досліджуються онтогносеологічні підходи до розуміння дефінітивного визначення зовнішньоекономічної діяльності. Автор досліджує взаємодію такої діяльності та її детермінацію зовнішньоекономічною функцією держави, виокремлює її характерні ознаки та їх відображення в дефінітивних визначеннях зовнішньоекономічної діяльності, що містяться як в доктринальних підходах, так й в нормативно-правових актах.

Ключові слова: держава, зовнішньоекономічна функція держави, зовнішньоекономічна діяльність, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Vasilyev E. A. Внешнеэкономическая деятельность: онтогносеологические подходы к пониманию в дефинициях

Исследуются онтогносеологические подходы к пониманию дефинитивных определений внешнеэкономической деятельности. Автор исследует взаимодействие такой деятельности и ее детерминацию внешнеэкономической функцией государства, выделяет ее характерные признаки и их отражение в дефинитивных определениях внешнеэкономической деятельности, содержащихся как в доктринальных подходах, так и в нормативно-правовых актах.

Ключевые слова: государство, внешнеэкономическая функция государства, внешнеэкономическая деятельность, субъекты внешнеэкономической деятельности.

Vasilyev Yevgeny. Externaleconomic activities: ontognoseological approach to understanding in the definition

In the article the ontognoseological going is probed near understanding of definitivnogo determination of foreign economic activity. An author probes co-operation of such activity and it determinaciyu by the external economic function of the state, selects it characteristic signs and their reflections in definitivnikh determinations of foreign economic activity, which are contained both in doctrine approaches and in normatively legal acts.

Key words: state, foreign economic function of the state, foreign economic activity, the subjects of foreign economic activity.

Серед найважливіших функцій сучасної держави окремо виділяються її так звані зовнішні функції, тобто такі функції, що переважно здійснюються поза межами її державних кордонів. Таким чином, зовнішні функції держави – це основні напрямки діяльності держави на міжнародній арені. До їх числа належать: а) оборонна функція – вона спрямована на захист державного суверенітету, кордонів, території країни від нападу ззовні, організацію митниці, вирішення інших питань забезпечення національної безпеки; б) дипломатична і торгово-економічна функції – спрямовані на встановлення і розвиток взаємовигідних рівноправних політичних, економічних, культурних та інших відносин зовнішньоекономічного партнерства, що гармонійно поєднують інтереси даної держави з конкретними і загальними інтересами всіх держав світового співтовариства; в) боротьба за мир і мирне існування, роззброєння, незастосування сили у відносинах між державами, приборкання агресорів; г) участь у діяльності міжнародних та міждержавних організацій з врегулювання військових і політичних конфліктів, контроль за забезпеченням прав, свобод і законних інтересів громадян в усіх країнах світу; г') культурний, науковий та інформаційний обмін з іншими державами, рішення загальнолюдських проблем; д) взаємодія з іншими країнами з питань охорони навколишнього середовища та створенню необхідних умов екологічного виживання світової спільноти, вирішення глобальних проблем сучасності (сировинний, енергетичної, демографічної тощо)¹.

Таким чином, торгово-економічна функція, що спрямована на встановлення і розвиток взаємовигідних рівноправних економічних та інших відносин зовнішньоекономічного партнерства, яка гармонійно поєднує інтереси даної держави з конкретними і загальними інтересами всіх держав світового співтовариства і є зовнішньоекономічною функцією держави. Вона відіграє важливу роль в стабільному функціонуванні державності, бо: а) забезпечує входження держави та суб'єктів, що функціонують на її теренах, в систему світових господарчих зв'язків; б) уособлює зовнішній блок функціонування державності; в) сприяє виникненню різнорівневих багатооб'єктних інтеграційних зв'язків; г) сприяє розширенню ринків збуту, розвитку конкуренції, поши-

ренню знань через обмін чи запозичення нових технологій та логістичних схем, стимулюючи таким чином економічне зростання і людський розвиток; г') сприяє підвищенню продуктивності економіки і отриманню доступу до нових технологій, що, у свою чергу, стимулюватиме розвиток економіки; д) є проявом інтернаціоналізації виробництва і зростання економічної взаємозалежності економік різних держав; е) супроводжується розвитком та змінами економічного і юридичного характеру договірних відносин; є) супроводжується розширенням кола суб'єктів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

В основі зовнішньоекономічної функції держави лежить її зовнішньоекономічна діяльність, тобто діяльність, що здійснюється уповноваженими суб'єктами держави на основі її законодавства, з метою реалізації як зовнішньоекономічних інтересів держави, так й інших суб'єктів її національного права. Виходячи з того, що зовнішньоекономічна діяльність переважно лежить в площині економіки, основними суб'єктами її здійснення та реалізації виступають господарюючи суб'єкти, тобто такі суб'єкти, що виступають в цивільному обороті від свого імені, в своїх інтересах, на основі профільних правових норм та здійснюють відповідну діяльність в сфері економіки. Фактично, суб'єкти господарської діяльності – це учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах свого майна².

Згідно ст. 2 Господарського кодексу України³, учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Такий широкий перелік суб'єктів відносин у сфері господарювання, по-перше, об'єктивує важливість такої діяльності, в тому числі й діяльності зовнішньоекономічного профілю; по-друге, актуалізує питання її регламентації, регулю-

вання, компетенційного наповнення, а також законодавчого і нормативного супроводження і забезпечення; по-третє, закріплює роль і місце органів місцевого самоврядування в системі відносин у сфері господарювання в якості її суб'єкта та активного учасника.

В Господарському кодексі України (ст. 3) закріплюється, що під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). При цьому діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Таким чином, законодавчо окреслюються онтологічні та гносеологічні підвалини господарської діяльності та організаційні засади, на яких ґрунтується зовнішньоекономічна діяльність, що виступає складовою частиною господарської діяльності.

Слід зазначити, що питання організації та реалізації зовнішньоекономічної діяльності у вітчизняній науці переважно досліджуються в економічній науці. Так, цивілізаційні виміри процесів економічної глобалізації, стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації, сучасні проблеми міжнародної економічної інтеграції, в тому числі розвиток системи зовнішньоекономічних відносин держав, висвітлені у працях Ю. М. Пахомова, О. Г. Білоруса, А. С. Філіпенка, Д. Г. Лук'яненка, В.Є. Новицького, С. В. Сіденко, М. А. Дудченка, І. М. Школи, вплив транснаціоналізації на перехідні економіки – О. І. Рогача, О. І. Шниркова, міжнародних валютно-фінансових відносин, фінансового сектору ринкової та транзитивної економік – О. В. Плотнікова, А.І. Кредісова; економічні засади дослідження ту-

ристичних ринків закладені у працях Г. М. Алейникової, В. Ф. Данильчука, Ю. Б. Забалдіної, Н. Й. Конішевої, Т. І. Ткаченко, В.С. Ковешнікова та ін. Важливе значення мають праці вчених близького та далекого зарубіжжя – Ф. Котлера, М. Портера, П. Кругмена із проблем конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках, В.А. Квартальнова, І.В. Зоріна, М.І. Кабушкіна, Г.А. Папіряна, А.П. Дуровича та ін. з проблем менеджменту туристичної діяльності.

Разом з тим, слід відмітити, що питання організації зовнішньоекономічної діяльності на рівні територіальних громад в сфері місцевого самоврядування, тобто муніципальне вимірювання зовнішньоекономічної діяльності, є фактично малодослідженими. Слід зазначити, що в основному феномен зовнішньоекономічної діяльності досліджується на регіональному рівні місцевого самоврядування в рамках транскордонного співробітництва, тобто там, де одночасно функціонують структури місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади⁴.

Проблемами дослідження прикордонних територій, можливостей та потенціалу міжтериторіального та транскордонного співробітництва в Україні почали займатися у кінці 80-х років минулого сторіччя співробітники Відділення Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (м. Ужгород), а на початку 90-х – співробітники Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ (м. Одеса), професорсько-викладацький склад Львівського, Ужгородського, Волинського, Донецького національних університетів, Української академії банківської справи (м. Суми) та інші. З середини 90-х років вчені виявляють значну зацікавленість до проблематики транскордонного співробітництва⁵. Наукові дослідження цих проблем здійснюють багато вітчизняних науковців-економістів, а також представників зарубіжної економічної доктрини: О. Амоша, П. Беленький, З. Бройде, В. Будкін, Б. Буркінський, О. Вишняков, С. Гакман, М. Долішній, В. Євдокименко, В. Євтух, Є. Кіш, М. Козоріз, О. Куценко, М. Лендъєл, Н. Луцишин, П. Луцишин, В. Ляшенко, Ю. Макогон, М. Мальський, А. Мельник,

В. Мікловда, Н. Мікула, І. Михасюк, А. Мокій, В. Пила, С. Писаренко, І. Прибиткова, І. Студенніков, О. Шаблій та вчені інших країн: П. Еберхардт, Р. Федан, Т. Коморніцкі, З. Курч, Т. Лієвські, З. Макєла, М. Ростішевскі, А. Стасяк, З. Зьоло (Польща), Б. Борисов, М. Ілієва (Болгарія), С. Романов, В. Білчак, Л. Вардомський, Й. Зверєв (Росія), П. Кузьмішин, Ю. Тей (Словаччина), Д. Віллерс (Німечина), Р. Ратті, Г. – М. Чуді (Швейцарія) та інші.

Разом з тим, проблематика міжнародної діяльності органів місцевого самоврядування викликала інтерес й серед вітчизняних вчених-конституціоналістів та вчених-муніципалістів, дослідження яких присвячені ролі вказаних органів у налагодженні локальної системи міжнародних зв'язків, серед яких важливе місце займають зв'язки зовнішньоекономічного характеру. Серед авторів таких досліджень слід назвати Б.П. Андресюка, М.О. Баймуратова, Ю.Ю. Бальція, О. В. Батанова, М. В. Гірняк, М.П. Орзіх та ін. Однак в роботах вказаних представників доктрини знайшли відображення лише загальні підходи до формування зовнішньоекономічної функції органів місцевого самоврядування.

Починаючи дослідження слід проаналізувати дефініцію ЗЕД з метою визначення її змісту та основоположних характеристик. Це обумовлено тим, що легальне закріплення юридичних понять має важливе як методологічне, так й праксеологічне значення, оскільки це безпосередньо пов'язано з встановленням їх змісту, а, отже, впливає як на їх правове використання, так і правозастосування норм. При аналізі системи правового регулювання зовнішньоекономічних відносин необхідно виділити, по-перше, термінологічну особливість такої діяльності і, по-друге, ряд загальних положень, що характеризують джерела правового регулювання таких відносин. На це звертають увагу фахівці як в галузі загального міжнародного права, так і міжнародного приватного праваб.

У загальному розумінні під ЗЕД розуміють сукупність організаційно-економічних, виробничо-господарських та оперативно-комерційних функцій підприємств, орієнтованих на світовий ринок, з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на зарубіжних ринках⁷.

Таким чином, ЗЕД представляє собою досить складну і системну діяльність, що: а) об'єднує роботу відповідних суб'єктів – підприємств (суб'єктний компонент. – Авт.); б) вказані суб'єкти здійснюють економічні, виробничо-господарські та оперативно-комерційні функції (функціонально-об'єктний компонент. – Авт.); в) діяльність вказаних суб'єктів є орієнтованою на світовий ринок, тобто вона має за мету вихід на такий рівень (об'єктний компонент. – Авт.); г) така діяльність здійснюється з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на зарубіжних ринках (інструментально-діяльнісний компонент. – Авт.).

Слід зазначити, що в доктринальному аспекті існує багато визначень ЗЕД, системний аналіз яких дає змогу говорити, що така діяльність носить системний та комплексний характер, бо відрізняється такими ознаками – вона:

а) здійснюється на рівні виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань і т. д.) (суб'єктний склад ЗЕД. – Авт.);

б) здійснюється з повною самостійністю у виборі зовнішнього ринку та іноземного партнера, номенклатури та асортиментних позицій товару для експортно-імпортової угоди, у визначенні ціни і вартості договору, обсягу і термінів постачання (фактор автономії волі суб'єкта ЗЕД. – Авт.);

в) є частиною їх виробничо-комерційної діяльності як з внутрішніми, так і з закордонними партнерами (фактор іманентного зв'язку з виробничо-комерційною діяльністю суб'єктів ЗЕД. – Авт.);

г) відноситься до ринкової сфери (фактор приналежності ЗЕД до ринкової сфери економіки. – Авт.);

г') базується на критеріях підприємницької діяльності, структурного зв'язку з виробництвом (фактор базування ЗЕД на критеріях підприємництва та виробництва. – Авт.);

д) відрізняється правовою автономністю та економічною, а також юридичною незалежністю від галузевої відомчої опіки (фактор свободи здійснення ЗЕД. – Авт.);

е) є саме ринковою діяльністю, бо вихідним принципом ЗЕД підприємств служить комерційний розрахунок на основі господарської та фінансової самостійності та самоокупності з урахуванням власних валютно-фінансових і матеріально-технічних можливостей (фактор забезпечення ЗЕД принципами господарчого

розрахунку. – Авт.).

ЗЕД є багатосуб'єктною та багатооб'єктною діяльністю, вона ототожнюється з зовнішньоекономічними зв'язками. Більш того – це одна зі сфер економічної діяльності держави, підприємств, фірм, що є тісно пов'язаною із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами і інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів⁸.

Підтвердженням наведеного висновку є й такий доктринальний підхід, що більше спирається на правові засади – ЗЕД – це діяльність юридичних і фізичних осіб, що охоплює торгово-економічні, валютно-фінансові, науково-технічні та інші відносини з іноземними державами, юридичними та фізичними особами⁹. В цьому доктринальному підході слід особо наголосити на те, що ЗЕД займаються як фізичні, так й юридичні особи та вона охоплює широкий спектр не тільки суб'єктів-адресатів – іноземні держави, юридичні та фізичні особи, а й широкий спектр міжнародних зв'язків переважно міжнародно-приватного характеру: торгово-економічні, валютно-фінансові, науково-технічні та інші відносини.

Теж правовий, точніше господарчо-правовий характер, носить визначення ЗЕД, що міститься в Юридичній енциклопедії. Тут зовнішньоекономічна діяльність розуміється – як різновид діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання та іноземних господарюючих суб'єктів, побудована на договірних (контрактних) взаємовідносинах між ними, що має місце на території України та за її межами¹⁰.

Увагу в цій дефініції привертають насамперед характеристики такої діяльності: а) це різновид діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання та іноземних господарюючих суб'єктів (онтологічна характеристика ЗЕД. – Авт.); б) її правовою основою є договірні (контрактні) взаємовідносини між ними, тобто такі відносини є формально зафіксованими (нормативно-джерельна характеристика ЗЕД. – Авт.); в) така діяльність має місце на території України та за її межами (територіально-просторова характеристика ЗЕД. – Авт.).

Є привабливою з наукових та праксеологічних позицій дефінітивна характеристика ЗЕД Дж. Рассела, що має рефлексію на її ор-

ганізаційно-функціональний характер, а це, в свою чергу, робить її не тільки суб'єктом-об'єктом управлінської діяльності, а й діяльністю як такою, що характеризується наявністю самостійної стратегії, форм і методів діяльності – тобто діяльністю усталеною, легалізованою державами і легітимізованою суспільством, а також діяльністю, що має напрацьований результат і потенціал. Тут ЗЕД розуміється як сукупність організаційно-економічних, виробничо-господарських та оперативно-комерційних функцій підприємств, орієнтованих на світовий ринок, з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на зарубіжних ринках¹¹.

Привабливим в наведеному визначенні є декілька факторів: а) суб'єктний фактор – автор наголошує на тому, що ЗЕД є сферою діяльності тільки підприємств, тобто не тільки заперечується, а й відкидається монополія держави на ЗЕД; б) системно-функціональний фактор – ЗЕД є сукупністю організаційно-економічних, виробничо-господарських та оперативно-комерційних функцій підприємств – системність тут виникає як результат взаємодії, взаємопроникнення та взаємодоповнення таких функцій; в) телеологічний фактор – діяльність суб'єктів ЗЕД має відповідне цільове спрямування – вони є орієнтованими на світовий ринок; г) інструментально-технологічний фактор – діяльність суб'єктів ЗЕД здійснюється з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на зарубіжних ринках.

Таким чином, це переконливо та дійсно підтверджує, що у сучасних умовах ЗЕД є важливою складовою, що формує структуру, динаміку і стійкість національної економіки¹².

Нормативне визначення ЗЕД також має свої характерні ознаки: а) воно спрямоване на регламентацію та регулювання такої діяльності; б) воно спрямоване на легалізацію такої діяльності; в) воно має за мету підсилити легітимацію такої діяльності в суспільстві; г) воно спрямоване на виникнення відповідних правових наслідків та економічного ефекту; г') воно спрямоване на побудову як системи зовнішньоекономічних зв'язків, так й системи самої ЗЕД; д) законодавча регламентація ЗЕД в Україні є більш широкою та більш узагальненою саме в суб'єктному та

об'єктному компонентам.

Згідно тезаурусу Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року (з відповідними змінами та доповненнями)¹³ – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Звідсіля, вона може бути охарактеризована таким чином:

а) суб'єктами ЗЕД виступають як різні суб'єкти України, так і зарубіжних країн, що здійснюють господарську діяльність;

б) об'єктом ЗЕД – виступає господарська діяльність, що має місце між ними як на території України, так і за її межами;

в) інструментальним засобом реалізації ЗЕД виступає господарська діяльність вказаних суб'єктів;

г) а територією здійснення ЗЕД є територія як України, так й зарубіжних держав.

Слід зазначити, що не всі держави в своєму законодавстві визначають ЗЕД таким чином, тобто напряму, фактично і одно-разово.

Так, наприклад, спочатку в тезаурусі Федерального Закону Російської Федерації від 18 червня 1999 року № 183-ФЗ «Про експортний контроль» (зі змінами та доповненнями)¹⁴, ЗЕД визначається як зовнішньоторговельна, інвестиційна та інша діяльність, включаючи виробничу кооперацію, в області міжнародного обміну товарами, інформацією, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності (правами на них).

Тобто, ця нормативна дефініція містила в собі наступні ознаки: а) структурну характеристику ЗЕД, що складалась з зовнішньоторговельної, інвестиційної та іншої діяльності; б) визначення іншої діяльності, що, в свою чергу, включала виробничу кооперацію; в) визначення сфер (областей) діяльності ЗЕД, якими виступали міжнародний обмін товарами, інформацією, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності (правами на них).

Разом з тим, наведене нормативне визначення ЗЕД не включало в собі суб'єктної характеристики цієї діяльності, але тезаурус цього Закону в інших положеннях включав в собі до-

силь детальну характеристику суб'єктів ЗЕД, до яких він відносив:

А) російських учасників зовнішньоекономічної діяльності (російські особи) – здійснюють ЗЕД або здійснюють ввезення в РФ та вивезення з РФ товарів, інформації, результатів інтелектуальної діяльності (прав на них) юридичні особи, створені відповідно до законодавства РФ, та фізичні особи, що є громадянами РФ або іноземними громадянами, що отримали посвідчення на проживання в РФ, у тому числі фізичні особи, що зареєстровані як індивідуальні підприємці відповідно до законодавства РФ;

Б) іноземні особи – юридичні особи та організації в іншій організаційно-правовій формі, цивільна правоздатність яких визначається з права іноземної держави, де вони засновані; фізичні особи, цивільна правоздатність та цивільна дієздатність яких визначаються з права іноземної держави, громадянами якої вони є, та особи без громадянства, цивільна дієздатність яких визначається з права іноземної держави, в якому дані особи мають постійне місце проживання.

Слід відмітити, що в порівнянні з профільним законодавством України, суб'єктний склад ЗЕД у РФ регламентовано досить детально, але при цьому, нормативний акцент переважно зроблено на правових зв'язках таких суб'єктів з державою, а не на тому, що вони є господарюючими суб'єктами.

Далі, відповідно до законодавства Російської Федерації ЗЕД визначається через зовнішньоторговельну діяльність, як її вид – тобто діяльність по здійсненню угод у галузі зовнішньої торгівлі товарами, послугами, інформацією та інтелектуальною власністю (ст. 2 Федерального Закону від 8 грудня 2003 року № 164-ФЗ «Про основи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності»¹⁵).

Характерною особливістю такої нормативної характеристики ЗЕД є: а) її безсуб'єктність – зі змісту нормативного визначення неможливо визначити суб'єкт зовнішньоторговельної діяльності і треба звертатися до інших термінів тезауруса профільного Закону; б) її правовий характер – така діяльність розуміється як здійснення відповідних угод; в) її об'єктний характер – угоди в сфері ЗЕД укладаються в галузі зовнішньої торгівлі то-

варами, послугами, інформацією та інтелектуальною власністю.

Таким чином, маємо відповідну «нормативну мотрійку», яка дає змогу більш детально та конкретніше регламентувати та регулювати найбільш важливі види ЗЕД, що може в перспективі підвищити як рівень, так й якість законодавчого та нормативно-правового регулювання.

А значення такого регулювання ЗЕД є досить важливим. Воно, по-перше, відноситься до об'єктів конституційно-правового регулювання, бо відповідно до п. 5 ст. 85 Конституції України¹⁶, тільки Верховна Рада України визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики держави (а ЗЕД фактично виступає їх органічною, системною та комплексною частиною. – Авт.); по-друге, виступає об'єктом законодавчого регулювання, бо згідно з п. 9 ст. 92 Конституції України, засади зовнішньоекономічної діяльності визначаються виключно законами України.

У ст. 11 Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»¹⁷, що визначає засади зовнішньої політики, закріплюється, що такими основними засадами є:

- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;
- підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;
- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему.

Таким чином, можна обґрунтовано стверджувати, що вирішення вказаних завдань є можливим тільки за умов становлення, укріплення та розширення суб'єктної та об'єктної баз ЗЕД, що виступає в якості основної організаційно-правової форми реалізації політики держави у профільній сфері.

Приймаючи профільний закон про ЗЕД, Верховна Рада України в його Преамбулі досить чітко не тільки визначила законодавчу процесуалізацію і нормативізацію такої діяльності,

вона підтвердила особливу важливість ЗЕД:

- виходячи з положень Конституції (Основного Закону) України, Декларації про державний суверенітет України, Закону України «Про економічну самостійність Української РСР» та загальновизнаних міжнародних норм і правил,
- враховуючи, що однією з засад реалізації державного суверенітету України є її самостійність при здійсненні та регулюванні зовнішньоекономічних відносин,
- беручи до уваги зобов'язання, взяті Україною в рамках міжнародних договорів України та інших угод,
- бажаючи всебічного розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі,
- маючи на меті запровадити правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг.

Таким чином, саме Преамбула Закону України від 16 квітня 1991 року «Про зовнішньоекономічну діяльність» містить стратегічні внутрішньодержавні та міжнародні нормативні та діяльнісні настанови, телеологічні домінанти та коло можливих і належних об'єктів ЗЕД, що надає вказаному законодавчому актові універсального характеру.

Важливою особливістю цього Закону є те, що він, виходячи з переважно локального принципу здійснення ЗЕД (тобто на рівні конкретних підприємств), закріплює систему органів місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю. Згідно ст. 10 цього Закону, до органів місцевого управління ЗЕД належать: а) місцеві Ради народних депутатів України та їх виконавчі і розпорядчі органи; б) територіальні підрозділи (відділення) органів державного регулювання ЗЕД України.

При цьому встановлюється, що компетенція органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів визначається цим Законом та Законом України від 21 травня 1997 року

«Про місцеве самоврядування в Україні»¹⁸. Крім того, нормативні акти органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів стосовно регулювання ЗЕД приймаються тільки у випадках, прямо передбачених законами України (прямо встановлено умовно-обмежувальний характер локальної нормотворчості місцевих рад в сфері ЗЕД. – Авт.). У організаційно-функціональному аспекті Закон закріплює положення, відповідно до якого, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи можуть діяти як суб'єкти ЗЕД лише через створені ними зовнішньоекономічні комерційні організації, які мають статус юридичної особи України (прямо встановлені обмеження і умови щодо участі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів в ЗЕД. – Авт.).

В свою чергу, органи державного регулювання ЗЕД України можуть створювати свої територіальні підрозділи (відділення), якщо це впливає з їх компетенції, яка визначається законами України та положеннями про ці органи. У інституційному плані вони створюються за погодженням з відповідними місцевими радами та в межах загального ліміту бюджетних коштів, що виділяються на утримання відповідних органів державного регулювання України. При цьому дії зазначених підрозділів (відділень) не повинні суперечити нормативним актам місцевих рад України, за винятком випадків, коли такі дії передбачені або впливають із законів України.

Резюмуючи, можна дійти наступних висновків:

- зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів права держави опосередковується та детермінується зовнішньоекономічною функцією держави;

- зовнішньоекономічна функція держави відіграє важливу роль в стабільному функціонуванні державності, бо: а) забезпечує входження держави та суб'єктів, що функціонують на її теренах, в систему світових господарчих зв'язків; б) уособлює зовнішній блок функціонування державності; в) сприяє виникненню різнорівневих багатооб'єктних інтеграційних зв'язків; г) сприяє розширенню ринків збуту, розвитку конкуренції, поширенню знань через обмін чи запозичення нових технологій та логістичних схем, стимулюючи таким чином економічне зростання

і людський розвиток; г') сприяє підвищенню продуктивності економіки і отриманню доступу до нових технологій, що, у свою чергу, стимулюватиме розвиток економіки; д) є проявом інтернаціоналізації виробництва і зростання економічної взаємозалежності економік різних держав; е) супроводжується розвитком та змінами економічного і юридичного характеру договірних відносин; є) супроводжується розширенням кола суб'єктів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю;

- виходячи з того, що зовнішньоекономічна діяльність переважно лежить в площині економіки, основними суб'єктами її здійснення та реалізації виступають господарюючи суб'єкти, тобто такі суб'єкти, що виступають в цивільному обороті від свого імені, в своїх інтересах, на основі профільних правових норм та здійснюють відповідну діяльність в сфері економіки;

- ЗЕД представляє собою досить складну і системну діяльність, що: а) об'єднує роботу відповідних суб'єктів – підприємств (суб'єктний компонент. – Авт.); б) вказані суб'єкти здійснюють економічні, виробничо-господарські та оперативно-комерційні функції (функціонально-об'єктний компонент. – Авт.); в) діяльність вказаних суб'єктів є орієнтованою на світовий ринок, тобто вона має за мету вихід на такий рівень (об'єктний компонент. – Авт.); г) така діяльність здійснюється з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії, форм і методів роботи на зарубіжних ринках (інструментально-діяльнісний компонент. – Авт.);

- в доктринальному аспекті існує багато визначень ЗЕД, системний аналіз яких дає змогу говорити, що така діяльність носить системний та комплексний характер, бо відрізняється такими ознаками – вона: а) здійснюється на рівні виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань і т. д.) (суб'єктний склад ЗЕД. – Авт.); б) здійснюється з повною самостійністю у виборі зовнішнього ринку та іноземного партнера, номенклатури та асортиментних позицій товару для експортно-імпоротної угоди, у визначенні ціни і вартості договору, обсягу і термінів постачання (фактор автономії волі суб'єкта ЗЕД. – Авт.); в) є частиною їх виробничо-комерційної діяльності як з внутрішніми, так і з закордонними партнерами (фактор іманент-

ного зв'язку з виробничо-комерційною діяльністю суб'єктів ЗЕД. – Авт.); г) відноситься до ринкової сфери (фактор приналежності ЗЕД до ринкової сфери економіки. – Авт.); г') базується на критеріях підприємницької діяльності, структурного зв'язку з виробництвом (фактор базування ЗЕД на критеріях підприємництва та виробництва. – Авт.); д) відрізняється правової автономністю та економічної, а також юридичної незалежністю від галузевої відомчої опіки (фактор свободи здійснення ЗЕД. – Авт.); е) є саме ринковою діяльністю, бо вихідним принципом ЗЕД підприємств служить комерційний розрахунок на основі господарської та фінансової самостійності та самоокупності з урахуванням власних валютно-фінансових і матеріально-технічних можливостей (фактор забезпечення ЗЕД принципами господарчого розрахунку. – Авт.).

- ЗЕД є багатосуб'єктною та багатооб'єктною діяльністю, вона ототожнюється з зовнішньоекономічними зв'язками, більш того – це одна зі сфер економічної діяльності держави, підприємств, фірм, що є тісно пов'язаною із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами і інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проєктів.

1. *Внешние функции государства* // Экономика и право: словарь-справочник [Электронный ресурс] / Кураков Л.П., Кураков В.Л., Кураков А.Л. – М. : Вуз и школа, 2004– Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/1982/%D0%92%D0%9D%D0%95%D0%A8%D0%9D%D0%92 2. *Суб'єкти господарської діяльності* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.com.ua/view_gosudpravо.php?id=3 3. *Господарський кодекс України* // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144. 4. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Мікула Н. – Л. : ІРД НАН України, 2004. – С. 8. 5. *Там само*. 6. *Федосеева Г. Ю. Международное частное право* / Г. Ю. Федосеева. – М. : Издательство БЕК, 2002. – С. 33; *Международное частное право* / под ред. Марышевой Н. И. – М. : Юристъ, 2004. – С. 227; Ерпылева Н. Ю. *Международные коммерческие контракты: актуальные проблемы правового регулирования* / Н. Ю. Ерпылева // *Международное публичное и частное право*. – 2001. – №3. – С. 25-26. 7. *Внешнеэкономическая деятельность* // Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/42> 8. *Деятельность внешнеэкономическая* // Большой экономический словарь. – Большой экономический словарь [Электронный ресурс] / [Агафонова М.Ю., Азрилиян А.Н., Дегтярев С.И., М.Ю. Кру-

тякова М.Ю.] ; общ. ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1997.– Режим доступа : http://big_economic_dictionary.academic.ru/3526 **9.** *Внешнеэкономическая деятельность* // Административно-процессуальное право: Словарь терминов и понятий / сост. В. В. Степанюк [Электронный ресурс]. – Орел : Орловский юридический институт МВД России, 2010. – Режим доступа : http://administrative_procedural_law.academic.ru/36 **10.** *Нагребельний В.П. Зовнішньоекономічна діяльність* / Нагребельний В.П. // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – С. 636. **11.** *Рассел Джесси.* Внешнеэкономическая деятельность [Электронный ресурс] / Джесси Рассел. – Из-во: "VSD" (2013). – Режим доступа : <http://books.academic.ru/book.nsf/59573447/%D0%92%D0%BD%D0%B5%D1%88D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B0%D1%8F+%D0%B4%D0%B5%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%8> **12.** *Семенихин В.В.* Внешнеэкономическая деятельность [Электронный ресурс]. / Семенихин В.В. – М.: Эксмо, 2012. – Режим доступа : <http://books.academic.ru/book.nsf/531679D1%82%D1%8C> **13.** *Про зовнішньоекономічну діяльність* : Закон України від 16 квітня 1991 року // ВВР УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377. **14.** *Об экспортном контроле* : Федеральный закон Российской Федерации от 18 июля 1999 года № 183-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.duma.gov.ru> **15.** *Об основах государственного регулирования внешнеторговой деятельности* : Федеральный закон Российской Федерации от 8 декабря 2003 года № 164-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.duma.gov.ru> **16.** *Конституція України* 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. **17.** *Про засади внутрішньої і зовнішньої політики* : Закон України від 1 липня 2010 року // ВВР України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

Yevgeny Vasilyev. Externaleconomic activities: ontognoseological approach to understanding in the definition

In the article the ontognoseologichni going is probed near understanding of definitivnogo determination of foreign economic activity. An author probes co-operation of such activity and it determinaciyu by the external economic function of the state, selects it characteristic signs and their reflections in definitivnikh determinations of foreign economic activity, which are contained both in doctrine approaches and in normatively legal acts.

Foreign economic activity subjects of state mediated and determined foreign government function;

Foreign economic function of the state plays an important role in the stable functioning of the state, because: a) ensure the entry of the state and entities operating on its territory, in the world of economic relations; b) represents the AC functioning state; c) contributes to a multi-level integration, multiple connections; d) promote the expansion of markets, competition, dissemination of knowledge through the exchange or borrowing of new technologies and legis-

tics schemes, thus stimulating economic growth and human development; g ') improves productivity and access to new technologies, which in turn stimulate the economy; d) a manifestation of the internationalization of production and the economic interdependence of the economies of different countries; e) accompanied by the development and changes in economic and legal nature of contractual relationships; g) is accompanied by the expansion of the range of subjects that engaged in foreign economic activity.

Based on the fact that foreign trade mainly lies in the economy, the main actors for its implementation and realization are the economic entities, ie entities acting in public circulation on its behalf, to their advantage, based on profile law and carry out the relevant activities in the economy.

Key words: state, foreign economic function of the state, foreign economic activity, the subjects of foreign economic activity.

УДК 342.5

Kharchuk Oleksandr

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION AS A GUARANTEE OF THE RIGHT TO DEVELOPMENT

The paper considers the problem of the right to development in international economic law in the context of international cooperation. Reviewed the regulatory component of the right to development. Analyzed the relationship of the right to development with the principles of the system of international economic law. Defined standard fastening elements of the right to development in international legal acts. Shows the application of the right to development in the practice of international organizations. In particular, attention is paid to the problems of development in practice UNCTAD, UNIDO, WTO etc. The article also discussed the role of the right to development in the restructuring of modern international economic relations on an equal and mutually beneficial basis.

Key words: the right to development, the principle of international economic law, international economic relations, international cooperation, international organizations.

© Kharchuk Oleksandr – PhD, Associate Professor of International Law Department, Kiev University of Law, Kiev, Ukraine.